

Tömegkultúra — a tömegek kultúrája?

VAN EGY szivszorító jelenet Jancsó Miklós Budapest muzsikájáról szóló filmjében. Ablak mögül szolmizációs jeleket mutogatnak a gyerekek, hangot nem hallunk, s csak az „olvashatja” le a dallamot, s hívhatja elő hozzá a szöveget önmagából, aki tud szolmizálni: „Fölszállt a páva...”

Pedig — Kodály hazájában — a dal ismert; országos közművelődési népmozgalmak jelképe volt ez a történelmi szabadságszimbólum. Vajon hányan fejtették meg Jancsó e rejtélyét. Hányan maradtak fenn egyáltalán, hogy lássák ezt a filmet, amelyben a felszabadult nép további — szellemi, tudati — felszabadulását sürgette Jancsó Miklós.

Bizony, nem kevés a veszélye manapság a mi társadalmunkban, hogy „ablak mögül mutogat” a művész, s csak a „szolmizálni tudók” férközhetnek a közelébe, csak ők hallják meg üzenetét, pedig az általános iskolában tanítják ehhez a „játékszabályokat”.

Nem véletlen tehát, hogy a XII. pártkongresszus határozatának végrehajtását elemző féltudós értékelések során — a januári országos agitációs, propaganda- és művelődéspolitikai tanácskozással kezdődően, még jelentékenyebb érvényrel az MSZMP Központi Bizottságának legutóbbi ülésén — nagy hangsúllyal esett szó a tömegek művelődéséről, kultúrájáról.

Mivel alapvető feladatunkká vált, hogy a gazdasági helyzet szorító nehézségein a meglévő anyagi kereteken belül legyünk úrrá, csakis az eddig még kiaknázatlan erőforrásokhoz folyamodhatunk. Létszükségletünk a műveltebb, tudatosabb ember, mert könnyebben, hamarabb érti meg saját helyzetét — s a társadalmát, a világot, és nem várja meg, amíg a gazdasági kényszer lép működésbe, hanem inkább elébe megy a teendőnek.

Mindez azonban mégsem teljesen nyilvánvaló. Mert az anyagi természetű gondok, a gazdasági feladatok elsődlegesek ma, a kultúra, a műveltség sokak szemében afféle másodlagos, „most nem időszerű” mozzanattá fokozódott le. Annál is inkább, mivel a szabad idő megnövekedett ugyan, de a többlet jelentős részét a család ellátásához — miért tagadjuk?

— sokszor nélkülözhetetlen túlmunka köti le, s a maradékot pihenésre fordítják az emberek. Igencsak megválogatják, hogy kimozduljanak-e otthonról, s hová menjenek, mire költsenek; költsenek-e kultúrára egyáltalán? S bár a statisztika — összességében — nem mutat visszaesést a kultúra „fogyasztásában”, helyénvaló a Központi Bizottság határozott állásfoglalása: „Nem engedhetünk teret az általános műveltséget, a kultúrát, a művészetet lebecsülő nézeteknek.” Ilyen körülmények között méltán sürgette Aczél György a januári országos tanácskozáson „az igazi értékek társadalmi választását, a kultúra demokratizálódását”, elutasítva a tömegek s a kultúra találkozásának útjában levő irracionális „érdekeségeket”, melyek olykor művészet címén óhajtják elfogadtatni magukat.

MEGFONTOLT, józan stratégiára van szükség ma a kultúra területén is: indokolatlan és káros a kapkodás. Mindenekelőtt figyelembe kell venni, hogy nem üres formula, amit időről időre, s egyre nyilvánvalóbb hitelfekezettel így fogalmaznak meg a politikai dokumentumok: „fejlődött népünk szocialista tudata”. Számolhatunk azzal is — Aczél György fogalmazta meg —, hogy „nagyjából — de csak nagyjából — ugyanaz az ember kapkod a krimi után, s tölög az olcsó hatást kereső filmeknél, aki szívesen olvas fontos, izgalmas, értékes könyveket, memoárokat”. Valóban, mert miközben — joggal — elégedetlenkedünk amiatt, hogy az olvasáskultúra szerkezete nem eléggé korszerű nálunk (sem), kiderül, hogy az idők folyamán közelmúltunk olyan klasszikus művei váltak sikerkönyvvé, mint például Bulgakov regénye, a Mester és Margarita. Persze nyilvánvalóan nem önmagától, ott van emögött a társadalom általános szakmai-politikai-ideológiai kulturálódásának ezernyi összefüggése, a propaganda-munka, a népművelők, a tömegtájékoztatás együttes fáradozása.

Kialakulóban van nálunk is a szocialista tömegkultúra, mely magába olvasztja az esztétikum művészi és hétköznapi formáit, eddigi örökségét és új jelenségeit. S nagy felelősség hárul azokra, akik — beosztásuknál, munkakörükénél fogva — e tö-

megkultúra minőségi összetevőit szabályozhatják. Nézetem szerint ugyanis a tömegkultúra nem lehet azonos mindazzal, amit a tömegek számára közvetítenek „eszi, nem eszi, nem kap mást” alapon, ahogyan a népviselet sem azonos azzal, amit — egy cinikus értelmiségi megjegyzése szerint — a nép visel, tehát mondjuk a svájcisapka. Károsnak tartom az olyan típusú kívánságlistákat, amelyeket jelentős ünnepeinken oly módon állítanak össze, hogy körvonalazatlan, rögtönzött óhajokat szolgálnak ki, olykor meglehetősen alacsony színvonalon. Szomorú az is, hogy a műveltség sikerületlen, giccses, ideológiai-bizonytalan új magyar zenés játéka előadása telt házak előtt zajlik a Fővárosi Operettszínházban, nem lehet rá jegyet kapni.

Másfelől azonban — s ez bizakodásra ad okot — letisztulni látszik a folklórdívat; igazi népművészek zsbvásáraitra bukkanhatunk lépten-nyomon, művelődési házakban, sportcsarnokokban, utcán. És kezdű fölmérni önön tömegművészeti hivatását, lehetőségét a film is: a Mephisto nyomán egyre több magyar játékfilm jut el a kettős — mint mozikközönség és mint társadalom — értelmében vett sokasághoz (Király Jenő szép megfogalmazása).

VANNAK makacsabb ellenállási pontok a tömegkultúra egészséges kialakításában. Miközben talán az öltözködési és a lakáskultúra előrébb tart, mint például a színházi s az olvasáskultúra, addig az otthoni háttérrel négy falon kívül siralmasabb a kép. Falvaink, üdülőtelepeink látványára gondolok. Minthogyha a falumúzeumok, skanzenek nem kínálnának átvehető-korszerűsíthető megoldásokat, épület- és építkezési tpusokat! Talán mostanában, hogy létrejönnek műemléket, műtárgyat, környezetet védő társaságok, akadnak majd e lelkes, hozzáértő és áldozatos emberek körében olyanok is, akik a magyar településkép átfarmálása, tömegkultúrába emelése ügyének szentelik buzgalmaikat. Anyagi és szellemi-tudati kultúra kölcsönhatására, összetartozására keresve sem találhatnánk szemléletesebb, időszerűbb példát.

KÖHÁTI ZSOLT

Szepesi Attila

Berdát idéző

MESTEREK

Fancsali Ottó nem csoda hogy romlásban a boltod változtass nevet és kedvünk visszanevel elfut a romlás cégéred nem lesz soha rozsdás lásd hogy fúr-kalapál boltjában Deli Pál

PILISI BARANGOLÓ

Tündérszékla Sasköve Hamvasvölgy Aranyoslyuk erre bolyongni öröm zendül körben a táj rég koronás fők és remeték kőszáltak előttünk ösvények pagonyok őrzik a lépteiket.

TELEFONKÖNYV

Kajdác Keribeny Korbuly — e könyvet olvasom inkább mintse gyomorbeteg és porszagú versköteted buckázik vihog és bandzsit sok fintori név rám bezzeg a verseidet kólika gyöttri s a csúz

PÉLDA

támad a tél ágat tördel húzd össze kabátod nézd egy csóka szembeszegül odafönn egy viharral játszik a felhőn körbe-suhogva feszít puha szárnyat s elislik tehetetlen az erdőt-rontó északi szél

FONTOS ZOLTÁN: METAMORFÓZIS

Viktor Szoszora

Első ima Magdolnához

Szeptemberi leveleken a harmat tejfehér. Az ágakon ezüstösen fénylik-ragyog a dér.

Emlékezz rám, Magdolna, ám ne hidd, hogy van remény. Bort látok viskód szétalán. Nem támadtam fel én.

Csak árny vagyok. Ne jöjjenek rajongó némberek. Te se emelj rám serleget. Ne örvendezzenek.

Árny vagyok én. Az istenarc. silány visszfénye csak. Ajánljad hát fel sorsodat a föld ifjainak.

A vigaszt szívükben leled. Nem kell. Ne mondj imát. Te az én kétségemet minék is osztanád.

Mért rettegted bírámát? Bennük volt félelem. S érettem ne gyötörd magad, nővérem, kedvesem.

Életük — korbács és robot, s szűken mért élvezet. Nem én — sunyi alázatuk, mi megfeszítettett.

Nővérem! Ne zokogj, ne csüggedj fájo emlékemem. Gúnyolnak — ne törődj velük. izmádkozz csöndesen.

De kínzó kétségeimet ne gondold át soha. Mesét, mesét kell költened énrólam, Mária.

Baka István fordítása

A rentabilis minőség

A FENTI CIM azt a kérdést rejti magában, hogy kifizető-e a kultúra. Látványosan nem, vagy csak abban az esetben, ha a kultúrát úgy kezeljük, mint bármely más terméket, árú, ami a piac törvényeinek van alávetve. Miért nem kifizetődik ki a kultúra az első megközelítésben? A kulturális beruházások semmiképpen sem olcsók. Nem olcsók, hiszen ahhoz, hogy egy iskolát vagy egy művelődési házat, vagy akár egy színházat felépítsünk, meglehetősen nagy anyagi eszközöket és nagy építési kapacitást kell lekötöni.

Persze mindenki tudja, hogy beruházásokra, sőt költséges beruházásokra is szükség van. Az alapvető közgazdasági megfontolás a beruházások esetében azonban az — s így is számítják a beruházások értékét —, mennyi a beruházott pénzüsszeg megtérülési ideje. Nos, a kultúra ebből a szempontból rossz helyzetben van.

Szinte teljesen kiszámíthatatlan a kultúra visszafizetése. Egy múzeum alapítása és fenntartása valóban sokba kerül, a múzeum látogatási díja formális összeg, ezen az alapon egyáltalán nem lehet lemérni egy-egy kiállítás társadalmi és kulturális hatását. A fentebbi okok, melyekhez

még jó néhányat hozzáfűzhetünk, s a példákat is szaporíthatnánk, közgazdasági értelemben szinte kilátástalanná teszik a kultúra helyzetét.

Olyan országokban, ahol a pénznek és a termékek árújellegének átfogó szerepe van, a kultúra kétségtelenül drága. Egy sor területen alá van vetve a piaci törvényszerűségeknek. Ezért kerülnek sokba a polgári országokban a színházjegyek, a mozijegyek stb. De még ezekben az országokban is felismerték azt, hogy a kultúrának nem szabad minden területét és teljesítményét a közgazdasági határoknak alárendelni. Nincs olyan polgári állam, ahol az állami oktatásnak ne lenne jelentősége. Sőt maga az egyház is — mégpedig különböző egyházak — felismerték, hogy az oktatást — s helyenként a kultúra értékeit is — részlegesen ki kell vonni a gazdasági törvényszerűségek hatóköréből. Az egyházi iskolák, az egyházi gyűjtőmunkák éppen ezért tökéletes csoportosítások és alapítványok révén tudnak működni, s néha magasabb színvonalon, mint a hasonló polgári állami intézmények.

DE EZEN túlmenően a kultúra különböző területeinek viszonylagos függetlenítését a gazdasági törvé-

nyektől úgy oldották meg, hogy részben az állami költségvetés támogat bizonyos kulturális intézményeket (elsősorban múzeumokat és egyes színházakat), részben pedig főként a tudományos tanulmányok területén a különböző alapítványok biztosítják azt, hogy a kultúra az ökonomiai törvényszerűségeken belül mégis viszonylagos függetlenséget élvezhessen.

Mindebből az következik, hogy az az elv, mely szerint a kultúra minden tekintetben támogatandó ösztársadalmi érdek — végső soron helyes. Ez nem jelenti azt, hogy a kultúra teljesen független lenne a gazdaságtól. A kultúra előállításának és terjesztésének megvannak a gazdasági feltételei és együtthatói. Igaz, hogy az író munkája nem árú. De az író is a piacról él. Másfelől pedig a könyv előállításának költségei gazdasági tényezőktől és gazdasági szituációtól függenek. Egy színdarab előadása viszonylag független a gazdaságtól tartalmi tekintetben, de a színház fenntartása, valamint a színészek és a közreműködők fizetése már gazdasági kérdés. Nincs és nem is lehet olyan kulturális terület, amelynek ne lennének meg a gazdasági szabályozói, de

gós függetlenséget kell, hogy élvezzen a gazdasági törvényszerűségeken belül.

S ITT vetődik fel, hogy ez a különleges helyzet rentabilissá teszi-e a kultúrát. Tudnillik a kultúra nem olyan dolgokban viszi előre a társadalmat, ami mindeképpen mérhető. Mert az még mérhető, hogy az iskolázatlanság mennyire függ össze a bűnözéssel, mennyire visz közel a garázdasághoz, illetve mennyire teszi nehezzé a kulturáltabb munkafolyamatok bevezetését. De az már nem mérhető, hogyha az emberek magánbeszélgetéseikben az új kulturális eseményekről folytatnak eszmecsereket, akkor ez mennyivel hasznosabb, mennyivel teszi kulturáltabbá a munkát, finomabbá a társadalmi együttélést, a családi életet, mintha az emberek közötti kommunikáció lehetősége a legdurvább és a legprimitívebb kérdésekre koncentrálna.

S ebben az értelemben hosszú távon a kultúra na- gyon is kifizető — s az a társadalom, amelyik valóban emberi célokat akar követni, erről — tehát a kultúra alig érzékelhető, de ugyanakkor mélyen tartalmi hasznáról — nem mondhat le.

HERMANN ISTVÁN